

Mátyás török politikája

Amikor a fiatal Mátyást megválasztották Magyarország urának, mindenki arra számított, hogy az apja, Hunyadi János örökébe lépve, az eddig megszokott támadó török politikát fogja folytatni. A török elbeszélő források megállapításai alapján, míg az állandóan a déli végeken hadakozó apát "átkozott", "piszkos" jelzőkkel illették, addig a hébe-héba idevetődő fiúról személytelenül szólnak a krónikák. Ezek ellenére egy korai, a pápának írt levelében így vall ez ifjú uralkodó: "Mely gyökerekkel ágyazódott keblünkbe Atyánk erénye, amit soha semmiféle erő nem képes kitépni onnan; mindama gondot, fáradságot, erélyt és bölcsességet, amit fel tudunk mutatni, azt mindennek fölött a keresztény hit üdvösségének fogjuk szentelni."

Mátyás nem mindenben felelt meg ez elvárásnak. Tény, hogy uralkodása alatt biztosítani tudta az ország függetlenségét; mégis mind kortársai, mind az utókor többet vártak Hunyadi János fiától. -- írja Rázd Gyula a nemrégiben megjelent Mátyás emlékkönyvben. Mielőtt megvizsgálánk, hogy mekkora katonai és politikai erőt jelentett az Oszmán Birodalom, álljon előttünk az akkor ismert világ legfejlettebb diplomáciájú hatalmának, Velencének a véleménye az erőviszonyokról: "Úgy látjuk -- írja a Sinoria 1464-ben II. Pius pápának --, a magyar király önmagára utalva semmiképpen nem tud nagy hadsereget kiállítani, nincs elegendő ereje ahhoz, hogy ilyen hatalmas ellenséget legyőzzön." A fentiek bizonyítására megemlítem a legkompetensebbnek, magának Mátyás királynak a nézetét is: "a török nekem örökös ellensége... s ha erőinket összehasonlítom, ezek bizonyosan nem egyenlők." Ezek után nézzük annak a feltörekvő, erejének teljében levő birodalomnak a viszonyait kicsit részletesebben, mely feltornyosuló fekete felhőként egyre jobban megközelítette Magyarországot határait.

A Török Birodalom:

Mátyás királyunk kortársa és ellenfele a kiváló szervező és hadvezér II. Mohamed, vagy eredeti nevén Fatih Sultan Mehmed. A Győző jelentős Fatih jelző igazán érvényes volt rá, hiszen 1453-ban, az akkor már nagy birodalomnak tetsző oszmán földnek megszerezte a

hozzá méltó fővárost, Konstantinápolyt. Az ő nevéhez fűződik még Szerbia, Dél-Bosznia, Albánia, görög területek, Trapezund és a két román fejedelemség hűbéri alávetése, majd a szeldzsuk eredetű Karamanok anatóliai uralmának megdöntése.

Katonai zsenijére Törökországban csak a legjellemzőbb példát említik: Konstantinápoly ostromakor az Aranyszarv-öblöt a török hajók elől lezárták a bizánciak egy vastag vasláncsal, melynek egy darabja most is látható az isztambuli katonai múzeumban. Miután a gyengébb falakat éppen az említett öböl partjainál építették, erről az oldalról biztosabbnak látszott a győzelem. Április 22-23-ra virradó éjjel a török flotta kisebb egységeit olajozott pallókon átvontatták az Aranyszarv vizére, majd ennek következményeként május 29-én kedden sikerült bevenni e várost, pontot téve a Bizánci Birodalom történetének a végére. A fent említett állandó háborúk és az évek során jelentősen megnövekedett birodalom hihetetlen szervező képességre, munkabíráásra készítette uralkodóját.

A török államszervezet a hódítás céljának megfelelően szerveződött. Az állam és egyház egyszemélyi ura a szultán. A Szerájnak nevezett uralkodói udvarban jól képzett, a rabszolgasorból kiemelt hivatalnokok munkálkodtak. A keresztény "ráják" adóztak, a muzulmánok harcoltak a birodalomért. Az évi jövedelem — 2,5 - 3 millió arany — jelentős összeget jelentett, melyből fedezték a nagy építkezéseket. A Balkánon jelentős mohamedán térítést tapasztalunk, de a Birodalomban élők számára érvényes volt a vallási türelem. A háborúk ellenére beköszöntött a belső béke korszaka is, a "Pax Ottomanica."

Jelentős katonai akciókat csak jól szervezett hadsereggel lehet véghezvinni. Az ősi lovasnomád taktikára építették az egyiptomi mameluk, bizánci, európai stratégiai elemeket. A hadsereg magja egy reguláris seregrész volt, mely körülbelül hatvanezer szpáhíbból, tízezer janicsárból, tízezer szultáni zsoldosból állott. Ehhez a maghoz kapcsolódott a dzsihád irreguláris tömegeiből és a görög, szláv, turkoman segédhadakból álló hadsereg.

A haderőt állandó portyáztatással tartották készenlétben. Ennek célja a rabszolga, hadizsákmány, és az ellenség megfélemlítése volt.

A katonaság gyenge pontja az volt, hogy nincs igazi nehézlövessége és könnyű, svájccimintájú támadó gyalogsága, illetve csak tavasztól őszig, október 26., Kászim napjáig tudtak harcolni. Az ellenfeleik, így Mátyás is többször kihasználta a téli támadás lehetőségét, amikor a sereg nagy része Anatóliában, Ruméliában telelt.

Ez a katonai erő, mely a világ bármely pontján hadra fogható volt, beleszült a szultánválasztásokba is. Elsősorban az isztambuli helyőrség janicsárjainak volt erre alkalma. Az Oszmán Birodalom hódító hadjáratait megfelelő katonai, politikai lépésekkel készítették elő. Ez alól II. Mohamed idején talán csak az otrantói partraszállás a kivétel. Különben mindig a leggyengébb ellenállási pont felé támadtak. A hódítás bevált menete a következő volt: portyázó hadműveletek; döntő csata; hűbéri viszony kialakítása; teljes bekebelezés. A cél pedig az elért eredmények megszilárdítása, újabb területi nyereség.

Ha ezeket az információkat a korabeli Magyarországra vonatkoztatjuk, látjuk, hogy Mátyás államának a világ legnagyobb és legerősebb katonai hatalmával kellett szembeszállnia. Viszont az is tény, hogy II. Mohamed a portyákban és balkáni háborúkban tapasztalta, hogy az ekkor erős hadseregű és gazdaságú magyar állam, a Török Birodalom határai körül nem a leggyengébb láncszem." Potenciálisan természetesen Magyarország fenyegetve érezhette magát, de a szultán nem tervezte a meghódítását. Az eddig említett keleti ellenfelek, és a turkonán származású Uzun Hasszán perzsa uralkodó támadásai miatt a fő csapásirányt a kelet jelentette, illetve a balkáni népek török ten garbe vesző, elszigetelt államaikat fosztották meg látszat függetlenségüktől. Ezek a lekötöttségek, illetve Mátyás végső soron török indíttatású nyugati politikája csak három hosszabb korszakban jelentett komoly katonai erőpróbát a mellékhadszíntérnek tekinthető magyar határoknál.

Török elleni szövetségek elképzelései

A fentebb elmondottak alapján be kell látnunk, hogy a török problémát nem csak a Magyar Királyság, hanem egész Európa ügye volt. A veszélyeztetettség érzése közelebb kellett volna hogy hozza az or-

szágokat egymáshoz a nagy ellenséggel szemben. Diplomáciai lépések sorát követhetjük nyomon a dokumentumok alapján, de sajnos ezeket konkrét katonai lépés nem követte.

A szövetséges csoport kialakításának két elképzelése a Nagymegoldás és a Kismegoldás volt.

Az előbbiben az európai államok összessége és az oszmán hatalom ázsiai és afrikai ellenlábasai tartoztak volna bele. Aeneas Silvius Piccolomini mint II. Pius pápa fő céljának tekintette a törökellenes keresztes hadjárat megszervezését. Első lépésként Európa keleti felét, majd a volt Bizánc területét, legvégül a Szent Sír környékét akarta megtisztítani a "pogányoktól". Ebben a szövetségbe viszont csak a közvetlenül veszélyeztetett Bosznia, Velence, Magyarország, illetve a levantei kereskedelemben érdekelt államok kívántak belépni. A ténylegesen komoly katonai erőt jelentő Német-Római Birodalom és Lengyelország éppen magyarellenes; Franciaország pedig Burgundia-ellenes politikát folytatott. Oroszország a tatárokkal, Spanyolország a mórokkal küzdött, míg Anglia túl messze volt. A fent említett keresztes hadjáratot azonban nem csak a széthúzás, hanem szükséges pénzösszeg előteremtésének lehetetlensége is az államok világába száműzte. A szükséges másfél millió helyett körülbelül negyvenezer arany jött össze, melyet Pius pápa halála után végrendelete szerint Mátyásnak utaltak át. A Nagymegoldás másik szála messzi keletre vezetett. Velencének, a pápaságnak és Magyarországnak már Zsigmond idejében jelentős diplomáciai kapcsolataik voltak. Ezeknek a lényege a Török Birodalom harapófogába szorítása.

Mátyás legjelentősebb keleti szövetségese Üzun Hasszán (Hosszú Hasszán) perzsiai uralkodó volt. A török népek közé sorolta nomád turkománok fejedelme, Baha ad Din Kara Oszmán az Ak-Kojunlu dinasztiából való perzsa uralkodó leszármazottja. Célja a történelmi Perzsia hatalmának feltámasztása. Ideológiai alapul az iszlám szíta ágát választotta a szunita Oszmán Birodalommal szemben. Családi, rokoni kapcsolatai Velencéig nyúltak. Az ő követé, a zsidó származású Izsák bég kereste fel Mátyás királyt 1471-ben Budán. Viszont Vámbéry Ármin fáradozásai nyomán megtudhatjuk azt is, hogy nem csak a keleti fejedelmek küldtek Európába követeket a törökellenes szövetség ügyé-

ben, hanem például magyar diplomaták működtek a perzsa udvarban is. "Tarikh-i-Szeferi" nevű kéziratban ugyanhol Uzun Hasszán élete részletesen leíratott, említés tétetik, hogy Velencze, Freng és Madzsarországokból követek érkeztek: de én ezt inkább keleti dícsérvés valami jelének tartottam, és Mátyás királyunknak perzsa követségéről csak most tudok valami biztosit állítani, miután "La repubblica di Venezia e la Persia" című... okmánygyűjtemény jutott a kezemhez." — írja Vámbéry. A későbbiekben közli, hogy a XII. dokumentum Catarinus Zeno velencei diplomata 1473-ból küldött levelelt tartalmazza, melyben részletesen beszámol a perzsa uralkodó udvarában dolgozó magyar kollégái viselt dolgaíró. Mindezekről a Magyar Tudományos Akadémia Értesítójének 1867. évfolyamában olvashatunk. Később a fent említett velencei diplomata Uzun Hasszán megbízásából, mint Perzsia követe keresi fel Mátyás királyt.

Perzsián kívül más államokról is tudunk, akikkel élénk diplomáciai kapcsolatot épített ki Mátyás király. Így a "törpe" kaukázusi keresztény fejedelemségek mellett legjelentősebb a mameluk Egyiptom volt. Lázoi János, ki régi magyar diplomata családból származott, jutott el erre a földre. Sajnos saját leírását a létotakról — ha volt ilyen egyáltalán — nem ismerjük. Viszont barátjának, Félix Fabernek a jegyzeteiből nyomon követhetjük Lázoi munkásságát is. A nem politikai vonatkozású felfedezése az utókor számára, hogy leírást közöl a Magyarországról elrabolt; és mameluk katonának eladott honfittársaink tízezreiről. Mindezekről Tardv Lajos műveit nyújtanak részletesebb információt.

Ezek a kapcsolatok érdekesek ugyan, de semmilyen konkrét eredménnyel nem végződtek. Különösen az 1473-as terdsháni vereség után, mikor leáldozott Perzsia nemrég felkelt napja.

A második tervről, a Kismegoldásról szintén azt lehet megemlíteni, hogy a benne résztvevő közvetlenül veszélyeztetett államok közötti ellentét túl nagy volt ahhoz, hogy a szövetség létrejöjjön.

Bár Magyarország katonai, politikai, gazdasági ereje nem volt elég a Török Birodalom ellen, de a szövetségek kialakulásának lehetetlensége, és a sürgető kényszer mégis önmagára való hovatkozásra késztette az országot. Mivel a belső erőforrásait maximálisan kihasználta, új erőforrásokat kellett igénybe vennie, de ezek a határon

kívül nyugat felé voltak. Megerősödés útja a területi növekedés! Két lehetséges módjából, a békés perszonális unió létrehozásából és a hódításból csak az utóbbi volt elképzelhető, mivel a környező államok uralkodói nem tekintették Mátyást legitim uralkodónak. Egy közös királyság megteremtése a trónjába kerülhetett volna a magyar királynak. /Vitéz Mihály és köre ezért akarta behívni a lengyel királyt, és létrehozni a perszonáluniót./

Mint mondtuk, másik lehetséges út a fegyveres hódítás. Ennek megvolt a lehetősége, hiszen a török hadsereg nagy része a Balkánon és inkább a Földközi-tenger vidékén viselt háborút. A '80-as évektől kifejezetten jószomszédivá válik a viszony. Ezt bizonyítja a következő, Mátyástól a szultánnak küldött levél részlete is: "Ürvendünk, hoy megfelelő békét köthettünk egymással... Egyfelől méltatlannak tartottuk — miután egy vér folyik ereinkben —, hogy felséggaddal viszálykodjunk, másfelől, miután egyikünknek szabadsága sem sok hasznát látja a másik uralma alatt való élésnek, kölcsönös viszálykodás helyett könnyebb lenne más fejedelmek rovására bővíteni a hatalmunk alatt álló területet."

Mátyás által képviselt területszerző politikát halála után a Habsburg uralkodók folytatják, és megteremtik az erős, Ausztria köré felépített útközdállamot. Ezen történelmi tény bizonyítja nagy királyunk politikai éleslátását.

Törökellenes háborúk

Összefoglalva a magyar király törökellenes háborúit, három jelentősebb szakaszt különböztethetünk meg benne.

1. A védekezés és korlátozott célú támadás (1458-1464)
2. Erőgyengesúly, helyi jellegű hadműveletek (1465-1483)
3. Viszonylagos béke (1484-1490)

Az első korszak volt Mátyás legeseménydúsabb szakasza a török politikában. Sorra érkeztek a hírek, hogy III. Mohamed szultán Magyarország ellen kíván tární. A támadás egyaránt fenyegette Boszniát, Havasalföldet és Moreat, Albániát és Szerbiát is.

Brankovics Lázár szerb despota halála 1458 januárjában adta meg a jelet a törököknek a beavatkozásra. Szendrőig vonultak az iszlám harcosok, és megszűnt a szerb államiság. Mintha újra a nagy törökverő időszak köszöntött volna be, az ifjú király sereget gyűjtött és délre

vonult. A török főszereg azonban nem támadott. Később elesik Szendrő és Galambóc vára. Vlad "Tepes", a havasalföldi vajda is behódol a szultánnak. Mikor azonban Boszniára akarta kitűzni az iszlám zászlaját a padisah, ezt már Mátyás nem nézhette tétlenül. Szövetséget kötött Velencével, és kapott vagy nyolcvanezer arany segílyt a pápától, de nem siette el a lépéseit. Télen támadott, mikor a török főszereg elvonult és 1463. december 26-án a kiéhezett Jajca a kezébe hullt. Ez az észak-boszniai terület politikailag és katonailag nagy fontosságú, hiszen a dalmáciai, horvátországi és a németországi utak csomópontját így kézben tarthatta az uralkodó. Egyszerűen hozzácsatolta a Magyar Királysághoz. Ennek nem nagyravágás vagy más emberi tényezői voltak. A török hadsereg sorra foglalta el a magyar király hűségére térített balkáni országokat. Ezeknek a kis államoknak uralkodói, például a fent említett Bosznia uralkodója, Tamás király egyaránt tartott a török és a magyar terjeszkedő törekvéseitől. Ezért többször panasszal élt a pápánál Mátyással szemben. A magyar király pedig nem tűrhette azt el, hogy esetleg a vonakodó szövetséges államok vezetőinek függetlenségi törekvése miatt a határvédelem átjárhatóvá váljon. Ezért a volt szövetségesek földjéből elcsatolt annyit, hogy a mélységi védelmet meg lehessen oldani.

Az erőgyensúly és a helyi jellegű hadműveletek (1465-1483) idején a török portyázók szinte minden évben pusztították a magyar végeket. Ennek ellenhatásaként jól szervezett ellenportyákat küldött a király a hódoltsági területre. A török fő erő Anatóliában a karamanokat szorítják a szultán elismerésére, míg a Balkánon Albánia ellen indult támadás. Ekkor Mátyás belebonyolódik a cseh háborúba, minek következtében a délvídek szabad préda lesz a törököknek, sőt 1474-ben a sziléziai hadjárat idején Nagyváradot is elpusztította egy portyázó sereg. Az 1475-ös évben Nagy István moldvai vajda út rá a Havasalföldön állomásozó ellenségre, némi magyar segédhaddal, majd megindult Mátyás is és bevette Szabács várát. Ez inkább politikai lépés volt. A vár nem számított túl jelentős erősségnek, és nem vonta magával a török megtorló akciót. Viszont kelet felé és nyugatra jó politikai lépés volt, különösen úgy, hogy a tényleg jelentős erősség, Szendrő elfoglalásának célját röppentette fel a "közvéleménybe." Rácz Gyula

kutatásainak tükrében láthatóvá lett, hogy egy ilyen nagyobb vállalkozásra nem volt felkészülve a magyar haderő.

Viszont 1479. október 13-án vívott kenyérmezei csata bizonyította a nehézlövesség és a cseh mintájú gyalogság harcászati fölényét a török sereggel szemben. Ausztria megtámadásakor pedig szándékosan gyengítette meg a boszniai védelmi állásokat, hogy a török portyázók szabadon átmeuessenek a területen, és pusztíthassák Alsó-Ausztriát. Az 1480-81-es évben Kinizsi szerbiai és boszniai portyái jelentős hadizsákmányt és a magyar fegyver iránti tiszteletet eredményeztek. Egy törökellenes katonai akció során hatvanezer balkáni személyt telepítettek át Magyarországra az elpusztult falvak újjátelepítésére.

A harmadik szakasz a viszonylagos béke időszaka (1484-1490) nem jelentett teljes fegyvernynyugvást, de a kialakult időszakos katonai egyensúlyt mindkét fél kihasználta saját pozícióinak megerősítésére. A török más hadszíntereken hódított, a Magyar Királyság pedig a nyugati terjeszkedésbe bocsájtkozott, amely végső soron a török veszély kialakulása miatt volt időszzerű.

Az elmondottakból kitűnik, hogy egy Hunyadi János-féle támadó vállalkozásra az ország ereje kevésnek bizonyult, de a békés gazdasági erősödésre és határok -- szűken a régi magyar határok -- kiépítésére a kor politikai helyzete nem engedett utat; másrészt akkor is gyenge maradt volna a szultán főerőivel szemben. A harmadik megoldás a nyugat felé történő hódítás lehetett, melynek eredményei a király korai halála miatt sajnos nem érhetek be. Az előbb tárgyalt keleti diplomáciája viszont mindig, uralma végén is dolgozott. Egy nyugati fejlett területekkel megerősített Magyarország létrejöttékor a keleti szövetségeseivel harapófogóba szoríthatta volna a Török Birodalmat. Ez a politika azonban nem élte túl őt. Műve, bár szép ívet mutat gazdasági, politikai és hatalmi tekintetben is, mivel nem fejeződött be, gyorsan összeomlott. De még romjaiban is intő jelként állt a Török Birodalom előtt, és megakadályozta 30 évig hazánk 1526-ban bekövetkezett katasztrófáját.

Papp Sándor

IV. évf. magyar-történelem szakos
tanárjelölt